

Милица КОСТИЋ*

ЕКОНОМСКЕ И ДРУГЕ НЕЈЕДНАКОСТИ И ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА**

Апстракт: Рад је посвећен економским и другим неједнакостима и развојним циљевима на глобалном и националном плану.

Неједнакости су евидентне на читавом планетарном простору и заокупљају пажњу научника разних струка и наука. Јављају се као наслијеђене, оне које се стварају и стално повећавају: између земаља различите величине и нивоа развијености, региона, субрегиона, у земљама и унутар њих, становништва, социјалних слојева и др. Неједнакости се повећавају због напредовања науке и технологије на бази нових знања која, као и моћ, имају суперсиле и најразвијеније земље. Мале неразвијене и мале средње развијене земље не могу да остварују развој који би омогућио смањење неједнакости у односу на развијене, ни да утичу на кретања на глобалном плану.

У раду су приказане активности међународне заједнице — Уједињених нација и Европске уније, које су донијеле политичке и стратешке развојне документе за 21. вијек — са циљем смањења свих, а посебно неких неједнакости. Уједињене нације донијеле су Миленијумске циљеве и њихову надградњу Циљеве одрживог развоја до 2030. године, а Европска унија пројекат Уједињене Европе Европа 2020. Елаборирана је суштина докумената и инструмената за њихово спровођење и неки резултати који су остварени. Значајно мјесто дато је и циљевима које доносе поједине земље и њиховој промјенивости.

У склопу дате проблематике посебно мјесто дато је Црној Гори као малој средње развијеној земљи те другим малим земљама.

Кључне ријечи: економске неједнакости, циљеви, Уједињене нације, Европска унија, Црна Гора, развој, одрживи развој, стратегија, инструменти, облици неједнакости, резултати

* Академик Милица Костић, ЦАНУ

** За овај рад коришћени су неки резултати истраживања на пројекту ЦАНУ (2016) *Глобализација, мала земља и развој науке у Црној Гори.*

УВОД

Разматрање економских и других неједнакости у повезаности са циљевима развоја веома је сложено. Наведено није потребно детаљније објашњавати јер појединачно третирање, независно од укупности, не може дати прави одговор. Из тог разлога ћемо у наставку третирати њихову условљеност и међузависност.

*

Економске и друге неједнакости актуелна су тема у животу људи, битисању сваке заједнице, друштва и државе. Ова тема је актуелна у теоријском проучавању и конкретним условима у свим периодима развоја људске цивилизације.

У савременом добу неки економисти, научници, универзитетски професори и други истраживачи у више земаља, посебно развијених и високо развијених, све више пажње поклањају проучавању појединих или најизраженијих економских неједнакости на макронивоу, тј. на нивоу земље — државе, региона и субрегиона. Они емпиријским истраживањима доказују да су економске разлике слојевите и мање-више свугдје евидентне. Поред разлика које се испољавају на мезо и микро нивоу: у корпорацијама, појединим компанијама, предузећима и секторима свих привредних дјелатности, такође постоје изражени економски и други видови неједнакости у друштвеним дјелатностима (образовању свих нивоа, науци и истраживањима и развоју, дјелатности културе, здравству, сектору социјалних дјелатности — социјалне и дјечје заштите, инвалидског и пензијског осигурања, физичке културе и спорта). Исто се испољава и у дјелатностима које су у склопу банкарског система и осигуравања.

У бившим социјалистичким земљама Југоисточне Европе, посебно земљама экс-Југославије, истраживањима су посебно третиране економске неједнакости, које се испољавају на макронивоу, у оквиру ужих територијалних и организационих цјелина и заједница.

Неки научни истраживачи као епилог својих истраживања наводе нужност измјене постојећег стања. То најчешће раде научници економске провенијенције, који предлажу владама својих земаља да мјерама текуће економске политике регулишу, тј. мијењају постојеће стање.

Како наведена проблематика представља израз стања и показатељ нивоа развоја и животног стандарда у свакој земљи, јер осликава

положај и стандард становништва, појединаца и група, она је једна од најделикатнијих тема за научнике-истраживаче не само економске провенијенције, већ и социологе, политикологе... Она је посебна и једна од приоритетних преокупација *синдикалца* у готово свим земљама, независно од географског положаја, броја становника, нивоа развијености земаља и појединих региона. Посебно је актуелна у неразвијеним регионима, субрегионима, приградским насељима, градовима и неким градским четвртима великих градова.

Мале неразвијене и мале средње развијене земље су увијек — у свим етапама цивилизације, а нарочито у појединим фазама транзиције и процесу глобализације биле суочене, и сада се суочавају, са великим проблемима који су резултирали насљеђем неразвијености и неравномјерног регионалног развоја, повећаним бројем незапослених због гашења предузећа и смањењем нивоа животног и личног стандарда појединих социјалних група и појединаца.

Претходно изложено је у бившим социјалистичким земљама, а нарочито малим земљама које су прошле транзицију, резултат промјена и процеса кроз који се доказује да им је био тежак пут прилагођавања новим условима: опоравку и функционисању на основама капиталистичке доктрине.

Због наведених транзицијских промјена и промјена које се свакодневно дешавају у свим областима на глобалном плану, а нарочито оних које су посљедица нових научнотехнолошких достигнућа и њихове примјене, све више се појављују економске и друге неједнакости: не само у економском, већ и у социјалном и укупном развоју. То су евидентне разлике између земаља, регионалних и субрегионалних цјелина и унутар сваке земље и њених мањих регионалних цјелина. У таквим условима мале неразвијене и средње неразвијене земље, посебно, тешко се прилагођавају и не само што нијесу у могућности да смање многе облике неједнакости, већ не могу ни да их задрже на толерантном достигнутом нивоу развоја у својој земљи, нити да утичу на промјене које доводе до њиховог сталног повећавања.

— Генерална скупштина Уједињених нација својим дјеловањем и усмјеравањем будућих активности на глобалном плану утврдила је *Миленијумске циљеве* и њихову надградњу — *Циљеве одрживој развоја*, чијом реализацијом би се смањиле многе неједнакости у неким посебним дјелатностима, које су битне за даљу егзистенцију велике свјетске популације. Посвећеност реализацији предвиђених циљева требало је да буде помоћ и посебни допринос неразвијеним

и мање развијеним земљама — земљама у развоју, популацији са најнижим и ниским животним стандардом на појединим континентима у којима су сиромаштво и његове посљедице све већа пријетња опстанку милиона становника који живе на великим пространствима Земљине кугле.

— Сљедствено *Миленијумским циљевима* и *Циљевима развоја до 2030. године*, које су утврдиле Уједињене нације за чланице (на планетарном нивоу), Европска унија је у оквиру *Страјтеије ЕУ 2020.* конкретизовала те циљеве за земље Старог континента, утврдила циљеве и политике економске, социјалне и територијалне кохезије, да би се смањиле разлике између држава и ЕУ региона, у појединим земљама и ужим територијалним подручјима у њима.

Неке теме које су претходно покренуте биће предмет даље обраде у овом раду. Првенствено ће се приказати дугорочни циљеви Уједињених нација за глобални простор: *Миленијумски циљеви до 2015.* и њихова надградња — *Глобални циљеви до 2030.* и неки резултати. Њима ће се дати приоритет због тога што су донијети с циљем да се помогне у погледу смањења економских и других неједнакости, првенствено сиромаштва, глади, сузбијања неких болести, повећању образовања дјеце и одраслих, климатских промјена и др. У цјелини посматрано: искорјењивању сиромаштва и стварању услова за бољи и квалитетнији живот становништва свих старосних група у неким земљама у развоју и шире, те смањењу неједнакости на глобалном плану.

Као посебни циљеви на глобалном плану за Европу приказаће се циљеви Европске уније предвиђени *Страјтеијом ЕУ 2020* — развојном стратегијом и политиком економске, социјалне и територијалне кохезије, а затим развојни циљеви који се доносе на националном нивоу.

I. ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА: НЕЈЕДНАКОСТИ И ПРОМЈЕНЉИВОСТ ЦИЉЕВА

1. Циљеви на глобалном плану / *Миленијумски циљеви — Миленијумска декларација и Циљеви одрживог развоја до 2030.*

Због све израженијих бројних неједнакости између земаља на глобалном плану, на релацији развијене и високо развијене, на једној страни, и на другој неразвијене и мање развијене земље

и становништво у њима, те изражених проблема сиромаштва, глади, болести у неким земљама у развоју — Организација уједињених нација је почетком овог вијека посветила посебну пажњу наведеним темама, проблемима и њиховом рјешавању у будућности. Тако је септембра 2000. године Генерална скупштина Уједињених нација, у присуству предсједника држава чланица, одобрила листу од осам великих циљева које је међународна заједница требало да достигне у 2015. години, у неколико области. Утврђена листа *Миленијумских циљева* резултат је дугог процеса међународних преговора под вођством Секретаријата Уједињених нација. Требало је да се циљеви реализују преко агенција помоћи у развоју, који је окончало Комитет помоћи и развоја ОЕСД-а у протеклом периоду.¹ Реализацију *Миленијумских циљева* и *Циљева одрживој развоја до 2030. године* остварују потписнице у складу са подршком Програма Уједињених нација за развој — УНДП-а.

Миленијумски циљеви — декларација, политички је документ Уједињених нација за 21. вијек у коме су наведене основне вриједности на којима треба да се заснивају међународни односи (хуманост, солидарност...). Изражени кроз осам циљева, обавезују 189 земаља потписница на:

„1. Искорјењивање екстремног сиромаштва и глади.

(Смањење напола броја људи који пате од глади и повећање количине хране за ту категорију становништва.)

2. Постизање универзалног основног образовања.

(Осигурање да сва дјеца имају бар основно образовање, те да повећан упис ђака мора бити праћен напорима да се осигура да сва дјеца остану у школи и стекну висококвалитетно образовање.)

3. Промовисање једнакости полова.

(Елиминисање неједнакости полова у основном и средњем образовању по могућности до 2005, а на свим нивоима до 2015)

4. Смањење смртности код дјеце.

(Смањење на двије трећине степена смртности међу дјецом млађом од пет година.)

5. Побољшање здравља мајки — родиља.

(Смањење на три четвртине степен смртности међу мајкама.)

¹ Jean-Michel Severino, *Vers des objectifs mondiaux pour la globalisation*, CERIS-COPE, Pauvrete, 2012.

6. Борба против ХИВ/сиде, маларије и других обољења.

(Заустављање и смањење ХИВ/сиде и заустављање и смањивање ширења маларије и других опасних обољења.)

7. Обезбјеђење еколошке одрживости.

(Интегрисање принципа одрживог развоја у политике и програме држава, смањење губитака природних ресурса; смањење напола броја људи без сталног приступа пијаћој води. Постизање значајних побољшања услова живота за отприлике сто милиона бескућника до 2020)

8. Стварање глобалног партнерства за развој.

(Даљи развој либералног тржишта и финансијских система, предвидивих и недискриминаторских, укључује обавезу за добро управљање, развој и смањење сиромаштва — на националној и међународној основи.)

— Упућивање на посебне потребе најнеразвијенијих земаља, што укључује бесцарински систем за њихове производе, смањење дуга високозадуженим земљама; укидање званичног билатералног дуга; већа званична помоћ при развоју за земље које су се обавезале на смањење сиромаштва.

— Упућивање на посебне потребе држава унутар копна и малих острвских држава.

— Свеобухватно бављење проблемом дуга земаља у развоју народним и међународним мјерама како би враћање дуга било одрживо на дуже стазе.

— У сарадњи са земљама у развоју, стварање пристојног и продуктивног посла за младе.

— У сарадњи са фармацеутским компанијама, обезбјеђивање приступа у складу са средствима земаља у развоју.

— У сарадњи са приватним сектором, обезбјеђивање приступа погодностима савремених технологија, нарочито информационих и комуникационих.²

Реализација *Миленијумских циљева* на појединим подручјима, конципирана да буде од интереса не само за земље потписнице *Декларације*, већ и за читаву међународну заједницу — дала је значајне резултате, нарочито у појединим државама.

² https://sh.wikipedia.org/wiki/Milenijumski_ciljevi_razvoja.

Евиденцију о учинку држава у испуњењу *Миленијумских циљева* објавиле су Уједињене нације.³

Активности Уједињених нација на рјешавању најважнијих питања у домену више области, постигнуте у остваривању *Миленијумских развојних циљева до 2015. године*, настављене су кроз *Програм одрживог развоја до 2030. године* који су на Самиту о одрживом развоју (2015) усвојиле државе чланице. *Програм* садржи седамнаест циљева одрживог развоја: *Свијет без сиромаштва, Свијет без њаде, Здравље и благодинање, Квалијетно образовање, Родна равноправност, Чиста вода и санитарни услови, Пристиупачна енергија из чистих извора, Достојанствен рад и економски раст, Индустрија, иновације и инфраструктура, Смањење неједнакости, Одрживи радови и заједнице, Одржива енергија и производња, Заштита климе, Очување воденог свијета, Очување животиња на Земљи, Мир, правда и снажне институције и Партнерством до циља*. Са сваким појединачним циљем предвиђени су и резултати, уз констатацију: „За напредак више циљева истовремено, кључан је интегрални приступ.”⁴

Наведени *Глобални циљеви* представљају „најраднију” *Миленијумских развојних циљева* (MDGs) — осам циљева (борбе против сиромаштва, болести и других... видова невоља сиромашних земаља и становништва у њима и широм свијета) као и борбе међународне заједнице против разних облика неједнакости.

У *Глобалним циљевима развоја* посебно мјесто дато је и климатским промјенама, као пријетњи за опстанак читавог човјечанства уколико највећи загађивачи атмосфере (суперсиле, најразвијеније и неке друге земље) не смање или изузетно много ограниче индустријску производњу из неких сектора и других привредних дјелатности које испуштањем гасова загађују атмосферу и стварају „стаклену башту” (прљава индустрија, саобраћај...) и у будућој производној оријентацији значајно пређу на „зелену производњу” и „зелену економију”. Постојећим производним и неким другим дјелатностима наведене земље широм планете загађују ваздух, воду,

³ Обавезе из *Миленијумских циљева* и *Глобалних циљева развоја* испуњавају (али веома различито!) и неке друге државе, а не само потписнице — чланице Уједињених нација.

⁴ *Циљеви одрживог развоја* — *Програм одрживог развоја до 2030. године* (<http://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>).

животну средину, биодиверзитет, угрожавају здравље људи и живот на Земљи уопште — до неслућених размјера. Поред свих досадашњих упозорења научника свих струка и наука у свијету, протеста разних организација, манифестација младих, удружења и становништва, закључака са тематских конфереција и потписаних обавезујућих протокола великог броја земаља (*Кјоџо њроџокол, Монџреалски њроџокол, Лондонски, Пекињски, Којенхашки, Париски...*), велики загађивачи ништа не мијењају у својим производним оријентацијама и програмима. Научници стално упозоравају да велики загађивачи на тај начин доводе у питање „суочавање човјечанства са егзистенцијалним проблемима и великом потрошњом ограничених ресурса...” Илустрације ради, наводимо застрашујуће упозорење — најновији документ са двадесет хиљада потписа научника, који је првобитно објављен у новембру 2017. године, а у часопису *Биосајенс* допуњен садржајем и бројем потписа ових дана. Он је постао „један од најразматранијих научних списа икада”. У њему се упућује порука политичарима, власницима компанија и другима да ће, „ако се ништа не предузме, доћи до катастрофалног губитка биоразноврсности и неограничених количина људске биједи”. У новом документу дописан је дио у коме се истиче да сви заједно са економистима „морају да преусмјере свој фокус са подстицања раста на очување планете”.⁵

Циљеви одрживог развоја повезани су са тематиком из *Сџираџешкој џлана* УНДП-а (одрживи развој, демократско управљање и изградња мира и клима и отпорност на катастрофе).

На остваривању резултата *Миленијумских циљева* постигнуто је много, али различито у појединим земљама. Напредак указује „на значај постојања обједињавајућег програма који почива на циљевима и резултатима”. У њему су обједињене основне вриједности на којима би требало да се у овом вијеку заснивају међународни односи (слобода, једнакост, солидарност, толеранција, поштовање природе и подјела одговорности). Из тога произилази и обавеза држава потписница да се *Миленијумски циљеви* и *Развојни циљеви — Циљеви одрживој развоја до 2030. џодине* прилагоде потребама становништва. Нажалост, и поред постигнутих резултата на плану њихове

⁵ Дан, *Наука* (10. март 2018, стр XXI). Види и: *Засџрашујуће џпозорење сџиџло од 15.000 научника*, https://wwwwb92.net/zivot/komentari.php?nov_id=1326028 (16. новембар 2017).

реализације, гдје је сиромаштво у неким земљама значајно смањено, није у потпуности искоријењено. Према званичним статистичким евиденцијама појединих земаља и свјетских статистика, у неким земљама сиромаштво је и даље на релативно високом нивоу.⁶ То илуструје показатељ да за велики број свјетске популације дневни буџет износи само један долар!

*

Црна Гора, као чланица Уједињених нација, преузела је одговорност за имплементацију *Миленијумских развојних циљева* и обавезу да уради извјештај „који користи Међународне развојне циљеве као оквир за утврђивање статуса развоја и њихово достизање у предвиђеним роковима као једну од најважнијих обавеза”. То потврђују учинци који су постигнути претходних година.

Наша држава усвојила је 2010. године *Средњорочни извјештај о досјизању Миленијумских развојних циљева*, који је представљен на самиту у Њујорку. У њему су наведена три стратешка развојна приоритета, у складу са којим су дефинисани постављени циљеви:

— Имплементација принципа одрживог развоја уз раст економских слобода и јачање улоге приватног сектора.

— Јачање владавине права као предуслова изградње модерних институција парламентарне демократије и заштите основних људских права и слобода.

— Побољшање животног стандарда понудом квалитетнијих јавних услуга кроз ефикасне и одрживе системе образовања, здравства и социјалне заштите.⁷

Резултати посвећености Црне Горе у спровођењу *Миленијумских развојних циљева* презентовани су у годишњим извјештајима и њиховом представљању. То је рађено уз финансијску подршку УНДП-а.

Црна Гора је у стратешком оквиру *Циљева одрживог развоја до 2030. године* конкретизовала стратегију и активности за поједина подручја и области.

⁶ <http://www.ba.undp.org/content/bosniaandherzegovina/bs/home/post-2015/sdg-overviews.html>.

Детаљније за глобани план види: *Циљеви одрживог развоја УН* — извор наведен у фусноти 5.

⁷ <http://www.mrt.gov.me/odrzivi-milenijumski-ciljevi>.

Миленијумски развојни циљев у нашој држави повезују донијете стратегије и националне акционе планове у цјелину која представља „мост” између визије даље будућности Црне Горе и мјера текуће економске политике.

У наредном периоду требало би посебно третирати програме који су од изузетног значаја за будућност земље, посебно генерација које долазе. То се односи на очување ресурса (шумских предјела, водних потенцијала; развојну оријентацију усмјеравати на „зелену производњу” и „зелену економију,,). У фокусу појединих циљева *Страјтеије одрживој развоја* требало би да буде заштита од поплава водама Скадарског језера, које угрожавају приобално подручје и дио залеђа: плодно земљиште, куће, више хиљада становника четири општине (Улциња, Бара, Подгорице и Цетиња).

Посматрано у цјелини, реализација *Миленијумских развојних циљева* и *Глобалних циљева*, предвиђених *Пројрамом одрживој развоја до 2030. јодине*, улива наду да ће се све учинити да се у највећој могућој мјери искоријени сиромаштво и зауставе несагледиве, мултипликативне посљедице климатских промјена. Јер: „Наша генерација је посљедња која може да стане на крај најгорим посљедицама климатских промјена и прва са богатством и знањем да искоријени сиромаштво” (Helen Clark, УНДП). Очекујемо да ће најновија упозорења науке и струке, заснована на новим знањима научника, утицати да се ствари промијене у циљу заштите природе, ограничених ресурса, човјечанства и очувања планете.

2. Циљеви Европске уније предвиђени *Страјтеијом ЕУ 2020.* — *Циљеви економске, социјалне и територијалне кохезије* —

Наведена стратегија представља најважнији документ за 21. вијек на просторима Старог континента. У њој су предвиђени приоритети — циљеви развоја и инструменти економске, социјалне и територијалне кохезије Европске уније. Засновани су на принципу солидарности, смањивања неједнакости између држава и региона, које датирају из раније и ближе прошлости и које се повећавају последице стварања заједничког (европског) тржишта, увођења еура — јединствене валуте, проширења Европске уније или су настале за вријеме спровођења неких њених политика, које су инструменти за остваривање утврђених појединачних циљева.

— *Страјтеија Европа 2020*.⁸ представља развојну стратегију — један од основних европских стратешких докумената и правних оквира за уређење односа на подручјима: економије, ресурса, науке, истраживања... те економског, социјалног и укупног друштвеног развоја.

Унија иновација представља доминантну позицију међу седам водећих иницијатива *Страјтеије*. Циљ је унапређење у свим областима и дјелатностима кроз истраживање и развој и иновације, тј. „оплодна идеја” за стварање нових радних мјеста, а тиме и повећање раста и развоја.

Основна политика *Страјтеије Европа 2020* има обиљежје инвестиционе стратегије за Европу.

Стратегијом су предвиђена три приоритета — циља који се међусобно допуњују. Суштински, ради се о визији европске економске, социјалне перспективе — напретка свих за наредни период, да би се постигао општи консензус како би се усагласиле земље чланице око малог броја основних циљева раста (паметан раст, одржив раст и инклузиван раст). Појединим циљевима фокусирана су основна подручја раста, којима се жели уредити економија Старог континента — Европе, заснована на знању и иновацијама, очување животне средине, повећање продуктивности и запослености и висок степен кохезије. То илуструје кратка разрада дефинисања појединог облика раста.

Паметан раст се може остварити развијањем економије засноване на знању и иновацијама;

Одржив раст подразумева промовисање економије која најбоље искоришћава ресурсе, а која је „зеленија” и конкурентнија.

Инклузиван раст његује економију с високом стопом запослености, која доноси друштвену и територијалну повезаност.

Европска комисија је конкретизовала наведене главне циљеве *Страјтеије* како слиједи:

— 75% популације старости између 24 и 64 године да је запослено;

— 3% бруто друштвеног производа (БДП-а) Европске уније треба инвестирати у истраживања и развој;

— треба испунити климатско-енергетске циљеве „20/20/20”, укључујући и повећање до 30% смањења емисије штетних гасова у атмосферу (уколико околности дозвољавају);

⁸ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/THT/?uri=celeh%3A52010DC2020>; Влада Црне Горе, Министарство науке (2017); *Страјтеија научноистраживачке дјелатности (2017–2021)*; Подгорица.

— постотак особља које рано напусти школовање требало би да буде испод 10%, а најмање 40% млађе генерације да завршава терцијарни степен образовања;

— требало би да буде 20 милиона људи мање у опасности од сиромаштва.⁹

Појединачно наведени, прилагођени европским условима и простору и конкретизовани циљеви *Стратеије уједињене Европје* ослоњени су на документе Уједињених нација (*Миленијумске циљеве* и *Циљеве одрживој развоја до 2030*) и са њима су кореспондентни.

Циљеви *Стратеије уједињене Европје* конкретизовани су инструментима за њихово остваривање, тј. разним политикама, при чему је посебно мјесто дато научноистраживачкој и иновативној политици и политици економске, социјалне и територијалне кохезије. Међусобно повезани, требало би да допринесу остваривању економског развоја заснованог на знању, уз очување животне средине, да обезбиједи висок ниво запослености, продуктивности и високу кохезију. Све кроз повезивање и остваривање приоритетних циљева: паметни раст, одрживи раст и инклузивни раст.

У оквиру европског стратешког и правног оквира дефинисано је неколико програма:

— Оквирни програм Европске уније за истраживање и развој *Хоризонт 2020*. (2014–2020). То је најзначајнији европски програм који располаже фондом од 78 милијарди еура за финансирање пројеката у наведеном периоду. Циљ је унапређење оквирних услова и приступа за финансирање истраживања и иновација како би се иновационе идеје могле реализовати преко стварања одређених производа и услуга, а што би омогућило отварање нових радних мјеста и економски раст и развој.

У циљу јачања регионалне сарадње донијето је неколико стратегија:

— *Стратеија Југоисточне Европје* (ЈЕ), која се односи на све земље овог региона. У њој је наука детерминисана у оквиру стуба „Паметни раст”, у Димензији Е „Истраживање, развој и иновације”.

— *Стратеија Европске уније за Дунавски реион* (EUSOR) који обухвата 14 земаља. У *Стратеији* је за науку од посебног значаја Стуб III, област 7: „Развој друштва знања”.

⁹ *Еуропа 2020 — Европска стратегија за паметан, одржив и укључив раст*; <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/Europa2020.pdf>.

— *ЕУ Стратегија за Јадранско-јонски регион (EUSAIR) 2014–2020*, који обухвата осам земаља. Главни циљ *Стратегије* јесте подстицање макроекономског развоја региона кроз већу научну и економску сарадњу за области: истраживања, развоја и иновација, саобраћајну инфраструктуру, енергетику, плави раст, туризам и очување биодиверзитета.

За сваки од наведених програма предвиђена је финансијска подршка из фондова Европске уније. Она би требало да оснажи привреду и омогући сиромашним земљама, постојећим и будућим чланицама, да се што више могу укључити, а затим интегрисати у заједничко тржиште и да постану равноправни учесници економског и политичког пројекта Уједињене Европе.

*

При реализацији *Стратегије Европа 2020*, преко више инструмената треба посебно истаћи: регионалну, структурну и кохезиону политику. Свака од наведених политика по дефиницији и садржају има специфичност, али су међусобно повезане и допуњавају се.

Регионална политика је усмјерена према смањењу економских и друштвених разлика ЕУ регија, с циљем остваривања јединственог тржишта.

Структурна политика има шире значење, садржи регионалне и нерегионалне (секторске) компоненте.

Кохезиона политика има најшире значење. Обухвата низ мјера за постизање циљева економске, социјалне и територијалне кохезије. Она је неко вријеме друга финансијски најзначајнија заједничка политика Европске уније. Овом политиком исказана је финансијска подршка усмјерена за смањење социоекономских разлика у Европској унији и политичка платформа за пројекат уједињене Европе. Јер сваким проширењем нове чланице Европске уније постају мање развијене земље којима је потребна подршка како би могле да се интегришу у заједничко (европско, вишемилионско) тржиште и да постану равноправне учеснице економског и политичког пројекта уједињене Европе.

Финансијска подршка развоју малим, мање развијеним земаљама са малим тржиштем, новим и будућим чланицама из фондова Европске уније требало би да их оснажи за могућност коришћења предности заједничког тржишта робе, капитала, радне снаге и услуга.

Веће, а нарочито велико тржиште Европске уније — ЕУ 28 — за преко 500 милиона становника економском, језичком, културном, националном, вјерском разноликошћу, отвара велике могућности за задовољавање разних афинитета избора: различитог асортимана робе, услуга, пласман својих производа..., као и мобилност у раду и образовању (запошљавање, школовање, научно усавршавање кадрова и др). У свему томе доступне су препознатљиве и многе специфичности разних цивилизација, чији се утицај одражава на промјене демографских и многих других обиљежја и структура уједињене Европе, као и промјењивост у задовољавању захтјева потрошача.

Коришћењем наведених могућности Европска унија подстиче нове чланице и оне које су у фази преговарања (државе экс-Југославије) да повећају конкурентност привреде и конкурентност на другим подручјима: на бази резултата истраживања и иновација, усклађености школовања кадрова с потребама тржишта рада, развоја ИСТ инфраструктуре, унапређења сарадње са приватним сектором у припреми и финансирању пројеката, одрживости животне средине, смањењу и спречавању природних и технолошких ризика и др.¹⁰

Црна Гора је у досадашњим преговорима, прихватајући *Acquis Communautaire* (АКІ) — свеукупну правну баштину/тековину Европске уније, кроз реформу националног правног и економског система, усаглашавањем и доношењем националног законодавства и његовом примјеном — остварила резултате на значајним подручјима. О резултатима напретка у преговорима са ЕУ и стицању услова за пријем у Европску унију свједочи отварање (а за нека привремено затварање) највећег броја преговарачких поглавља.

II. НЕЈЕДНАКОСТИ И РАЗВОЈНИ ЦИЉЕВИ НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

У свакој држави стратегијом развоја предвиђа се развој — његова структура и динамика. За реализацију стратегије предвиђају се инструменти, тј. политике: економска, инвестициона, регионална,

¹⁰ Детаљније види: Гордана Ђуровић (2012), *Евројска унија и Црна Гора — Циљеви економске, социјалне и кохезионе политикике*; Универзитет Црне Горе — Економски факултет, Подгорица, стр. 10–11.

социјална, научна, образовна и др. Држава одређује сопствене приоритете датим стратегијама и редосљедом политика избора у одређеном времену и за одређени период. Ово важи за све државе — земље, без обзира на величину, број становника, БДП *per capita* и др.

Развој представља најзначајнију и најкомплекснију макроекономску категорију. Он сублимира активности које се обављају у свим дјелатностима током године или одређеног периода. Због тога се приоритетно основни циљ сваке земље исказује као развојни, мада иза њега стоје и други циљеви; првенствено економске природе. Свакако, ту су и циљеви друштвених, социјалних, политичких и других обиљежја. Подразумијева се и цивилизацијских и вриједносних обиљежја, који су наслијеђени и прихваћени већинском вољом популације у датом времену и раздобљу.

Дефинисање и рангирање циљева и приоритета развоја у тијесној је вези са вриједносним системом друштва и земље. Свако друштво, и земља, процјењује и дефинише што су основни, прворазредни, а што остали циљеви развоја у одређеној години или за дужи период. То је карактеристично и код великих, средњих и малих земаља. Наравно, са израженим специфичностима у свакој групи земаља и појединој земљи. Ту се највише испољавају неједнакости, првенствено економске природе.

Суперсиле, најразвијеније, високо развијене и развијене земље дефинишу циљеве који су израз потребе и тежње за исказивањем моћи на глобалном плану, тежње за профитом, престижом и „благостањем” становништва. Све ово је ослоњено на примјену најсавременијих научних сазнања, нових технологија и достигнућа у појединим научним областима, која су у њиховим рукама и користе их као најмоћније средство престижа путем информационо-комуникационих технологија и на друге начине. Оне располажу значајним људским ресурсима, интелектуалним и финансијским капиталом.

Ове земље могу да мијењају развојну стратегију према стању које им одговара у одређеном времену или периоду.

И мале земље дефинишу циљеве и приоритете развоја. Циљеви су различити код малих развијених и малих земаља које имају предзнак нижег — средњег или ниског нивоа развијености. И код њих се испољавају неједнакости различитих обиљежја, а најчешће економских садржаја.

За разлику од развијених и високо развијених земаља, мале неразвијене, nedovoljno развијене и средње развијене имају сасвим друге мотиве приликом одређивања циљева и приоритета развоја.

Њихови циљеви су веома различити од једне до друге земље које се налазе на истом или другом континенту. Различитост је изражена због много фактора и обиљежја: географског положаја, величине територије, броја становника, густине насељености, степена развијености, историјског и културног наслеђа и вриједности, геостратешког положаја и др.

Приликом утврђивања циљева посебан значај имају фактори који карактеришу постојеће стање: географски положај и климатски услови за живот становништва и развој, утицај климатских промјена на здравље, биодиверзитет, очување животне средине...¹¹, структура привреде, структура становништва, демографске промјене, ниво привредног и социјалног развоја.

И поред различитости циљева између земаља, постоји неколико универзалних циљева који се могу третирали као јединствени за већину постојећих привреда у свијету. То су: повећање производње добара и услуга, репродукција становништва, повећање запослености, нивоа образовања становништва, развој научноистраживачке и иновативне дјелатности, повећање продуктивности и економске ефикасности, пораст економских слобода, економске и социјалне сигурности свих категорија становништва, строжи еколошки захтјеви за очување здравља људи и животне средине и др.

За све земље — велике или мале, развијене, средње развијене или неразвијене — циљеви које државе одреде на било ком нивоу представљају „пожељно стање”, које би требало да у будућности нуди неку добробит своје становништву. Неки циљеви за становништво других земаља имају одређене негативне посљедице. На примјер, један од основних циљева великих земаља — суперсила — који се дефинише као: повећање војне индустрије и престижа у

¹¹ О наведеном детаљније види: *Climate Change Scenarios for the United Kingdom: the UK climate impacts programme 2002 (UKCIP02) Scientific report*; Кантон Џејмс (2009), *Екстремна будућност*, ИП СЛИО, Београд; Милица Костић (2011), *Наука и развој науке у Црној Гори кроз вријеме*, Друга глава: *Глобално зајријавање и климатске промјене — највећи изазов и одавеза за науку*; ЦАНУ, стр. 90–112; Милан Милошевић, *Ефекти стаклене башње и глобално зајријавање*, www.pmf.ac.rs и др.

наоружању, има неповољан, често погубан утицај на многе земље и народе у њима, па и на велики дио човјечанства.

За остваривање *йожельной сїања* у једној години или дужем периоду циљеви могу имати основне тежње:

- повећање економског раста и развоја и
- повећање социјалног развоја и унапређење цивилизацијског стања.

Независно од изложене грубе класификације, ниједан циљ се не може постићи аутономно, већ у повезаности основних и многих других циљева који су њима обухваћени. При томе, на самом почетку нужно је препознати етичке и вриједносне циљеве, процијенити што је за земљу пожељније и боље и утврдити приоритете у датом временском краткорочном, средњорочном или дугорочном периоду.

Циљеви економског карактера имају посебан значај јер су у функцији повећања стопе привредног раста. Ипак, остаје наглашено да убрзање економског раста које није строго контролисано, првенствено на бази развоја неких видова индустрије, транспорта и појединих других привредних дјелатности, истовремено проузрокује негативне ефекте на животну средину и загађењем угрожава здравље људи. Исто тако се и одређена, неконтролисана производња у тзв. прљавој и фармацеутској индустрији, транспорту и неким другим дјелатностима одражава на здравље људи. У наведеним примјерима ради се о дјелатностима кроз чији рад се ствара много штетних, издувних гасова који се испуштају у атмосферу и стварају ефекат *сїаклене башїе*, што изазива трајне посљедице на климу, земљиште, биљни и животињски свијет и становништво широм планете.

Неки производи које произвођачи циљано производе, иако знају да ће имати негативне посљедице, а који се налазе на легалном тржишту, резултат су злоупотребе знања и науке. Они се испољавају кроз дехуманизацију у најширем смислу ријечи, не служе добробити становништва. То има несагледиве посљедице које су све изразитије у овом времену и имају тенденцију да у будућем периоду буду још израженије. Прве посљедице наведених циљева се испољавају кроз ефекат *сїаклене башїе* и *климаїске йромјене*. То је резултат издувних гасова пуштених у атмосферу од производње прљаве индустрије великих земаља које су највећи загађивачи атмосфере: Сједињених Америчких Држава, Руске Федерације, Кине, Индије и других. Ове земље гледају само своје економске интересе и не прихватају апеле других земаља широм планете и

потписане обавезујуће споразуме — протоколе стотина земаља из свијета, посвећених климатским промјенама и њиховим посљедицама, да ограниче производњу која им доноси велики профит, а наноси штету човјечанству на читавој планети.¹²

*

Цјеловито посматрано, доказано је да су циљеви развоја *про-мјењиви*, најчешће радикално. Неке земље у одређеном периоду преферирају редосљед циљева чије остваривање има брзе ефекте у кратком року, а касније циљеве чији се ефекти испољавају на основним подручјима активности у средњем и/или дугом року. Еклатантан примјер је историјски пут привредног развоја Републике Црне Горе у саставу екс-Југославије после Другог свјетског рата. Она је као једна од шест југословенских република (најмања и једна од најмање развијених) функционисала у складу са правном, институционалном регулативом југословенског социјалистичког система. То значи да је имала основни модел развоја, индустријализацију и електрификацију, као предуслове за привредни и друштвени развој и у томе посебно повећање животног стандарда становништва свих старосних, статусних и социјалних категорија. То је био и основни циљ развоја привреде и друштва у бившем социјалистичком систему. Захваљујући остваривању тога циља, преко реализације модела привредног и друштвеног развоја, Црна Гора је уз помоћ савезне државе, бесповратне помоћи, домаћих и иностраних кредита, и активно ангажовање радно способног становништва и њиховог ентузијазма успијевала да реализује амбициозно постављене циљеве и приоритете развоја, дефинисане петогодишњим плановима и годишњим резолуцијама. Кроз остварене резултате смањивала се неразвијеност и економске и друге разлике у односу на развијене републике. Тиме се Црна Гора све више удаљавала од наслијеђене економске заосталости и неједнакости и успјела је да у каснијем периоду прескочи праг неразвијености. То карактерише период до краја осамдесетих година двадесетог вијека.¹³

¹² *Исти извори.*

¹³ О наведеном и другим темама из области привредног развоја, привредног система и економске политике на Економском факултету — ИДЕИ, познати економисти су објавили много студија.

У каснијем периоду, од деведесетих година двадесетог вијека, у првој и каснијим фазама транзицијског процеса, избор најважнијих циљева се из основа мијењао. Умјесто приоритетних циљева из претходног друштвеног система, на првом мјесту су били нови — у складу са извршеном трансформацијом политичког (вишепартијски умјесто једнопартијског система) и економског система (тржишна умјесто социјалистичке привреде), правног и укупног друштвеног система заснованог на доктрини капитализма. У процесу који је дуго трајао постављени су темаљи економског система на доктрини капиталистичког система који је стварао и ствара веће економске и друштвене неједнакости и који је за посљедицу имао: тешкоће у одржавању производних капацитета на много нижем нивоу, смањење обима производње у односу на претходни обим, гашење појединих предузећа, повећање незапослености, одлазак интелектуалног потенцијала у иностранство, драстичан пад бруто друштвеног производа и бруто друштвеног производа по становнику, пад личног и друштвеног стандарда, смањење стопе природног прираштаја, повећање стопе морталитета становништва и др.

Поред примјера Црне Горе, гдје је експлицитан примјер основних циљева, њихова промјенљивост и економске, социјалне и регионалне неједнакости у односу на друге, илустративни су и бројни примјери других малих земаља у окружењу, Европи и свијету. Већи број европских малих земаља, нарочито бивших социјалистичких земаља, има више специфичности. Оне су дошле до изражаја нарочито у посттранзицијском периоду када је, због политичких и ратних околности, дошло до стварања нове политичке мапе Европе. Послије пада Берлинског зида ујединиле су се Источна и Западна Њемачка у ДДР Њемачку, Чешка и Словачка су се одвојиле од заједничке државе Чехословачке. Због разбијања бивше СФР Југославије формиране су нове мале државе: Словенија, Хрватска, Србија, Црна Гора, Федерација Босне и Херцеговине и Македонија, и однедавно Косово, некадашња аутономна покрајина Србије (чији државни статус оспоравају Република Србија и многе земље у свијету). Све наведене мале новоформиране државе имају евидентне велике економске, социјалне и регионалне неједнакости.

Зато свака држава има различите приоритете код утврђивања развојне стратегије и инструмената за њено спровођење. Словенија и Хрватска су економски развијеније и постале су чланице Европске уније, а остале настоје да остваре тај циљ. Оне преговарају са

Европском унијом око испуњавања услова за пријем у чланство. Црна Гора је на том путу одмакла.

— Избор циљева развоја малих земаља у условима ниског привредног раста, када нема повећања производње и услуга *per capita*, много је сложенији јер се тада манифестују значајне противурјечности. Међутим, ако се у континуитету остварује привредни раст, онда се предвиђа и остварује више циљева који су противурјечни, а воде напретку земље (одржавање и развој привредне и друштвене инфраструктуре, унапређење образовног система (свих видова образовања, научноистраживачког и здравственог система, културе, одрживост социјалних давања, повећање личног стандарда и др).

— Код малих, као и код великих земаља, приоритетно је дефинисање основних циљева, неопходних услова, инструмената — политика економског, социјалног образовног, научног... обиљежја и предвиђено вријеме за њихово остваривање. Те захтјеве треба поштовати да би се избјегла велика конфликтност циљева која, свакако, постоји у тржишним привредама. Ово из разлога што је у њима основни мотив остваривање веће и динамичније стопе привредног раста, с тим да се сачува или озбиљније не угрози „еколошка равнотежа”; да динамични привредни раст са економском ефикасношћу не повећава социоекономске неједнакости на свим нивоима регионализације, даљу економску диференцијацију региона и појединих структура становништва.

Да би се могли утврдити одговарајући циљеви и њихови приоритети за сваку земљу, без обзира на величину и ниво развијености, главни значај „има карактер вриједносног система друштва” посматрано на дужи рок, најмање средњорочни.

За малу земљу, нарочито неразвијену или привредно недовољно развијену са специфичном структуром привреде, која је оптерећена многим проблемима унутрашње и/или спољне природе, тешко је дефинисати вриједносни систем у било ком временском раздобљу. Разлога за то има више, од непредвидивих елементарних непогода до изазваних промјена у свјетској политици, чије посљедице не могу да их заобиђу. Тако у њиховом вриједносном систему нешто може да буде приоритет за предвиђање са роком од највише неколико недјеља или мјесеци, ријетко годину дана, а да се не може предвидјети што ће у вриједносном систему бити за пет или десет година.

У првом случају ради се о циљевима привредног и социјалног развоја, који су настали најчешће непланирано — упоредо,

узрочно-посљедично или само посљедично „са постојањем тзв. су-правредности, односно, егзистирањем палете циљева који се морају остварити без обзира на цену која се при том плаћа за њихову реализацију. У ову групу се могу навести циљеви повезани са националном безбедношћу земље, њеним територијалним и политичким суверенитетом, затим слободе, једнакости, сигурности...”¹⁴

Као илустрација може се навести много примјера из готово свих земаља (великих и развијених, земаља средње величине и развијености, малих и најмањих) из даље и ближе прошлости и садашњег периода. Еклатантни примјери су из земаља које су стратешки важне за садашње двије супер силе — Руску Федерацију и Сједињене Америчке Државе. Ради се о двије земље: Украјини и Сирији, у којима су се у блиској прошлости одвијали неповољни односи који су кулминирали ратовима и великим, трагичним и неповољним посљедицама по државе, њихово становништво, материјална и културна добра земаља, стварање избјегличке кризе и др. Наведени догађаји значајно су утицали и на друге земље, посебно више европских земаља, гдје је прихватано избјегличко становништво из Сирије. То је утицало и на промјене структура становништва појединих земаља и Европске уније — ЕУ 28 у цјелини, европске језичке, културне, вјерске, социјалне и друге структуре и међународне односе на глобалном плану.

*

Осим циљева привредног развоја и инструмената за њихово остваривање на националном нивоу — на макронивоу, свака земаља доноси циљеве и инструменте за њихово остваривање и на нижим нивоима (регион, субрегион, општина, град, предузеће, установа), не само за привреду, већ и за ванпривреду. Утврђивањем приоритетних и других циљева одражавају се специфичности разних облика и садржаја, могућности и потреба. Због тога постоје велике разлике између циљева за поједине земље истог нивоа развијености.

Ипак, постоје одређени развојни циљеви који су „универзални” и одговарају већини земаља и тзв. егзистенцијалних привреда и

¹⁴ Цветановић Ж. Слободан (1999), *Теорија и политика привредног развоја*; Економски факултет Ниш, Ниш, стр. 46.

њихових друштава. У најкраћем: може се рећи за универзалне циљеве да „се протежу од раста производње добара и услуга, како у квантитативном тако и у квалитативном смислу, репродукције становништва уз растућу запосленост, образовања становништва и развоја истраживачке дјелатности, повећања економске ефикасности, високог нивоа економских слобода, па све до захтева за праведном расподелом дохотка, економско-социјалне сигурности и све строжијих еколошких критерија”.¹⁵

Основна обиљежја највећег броја циљева привредног раста и развоја могу се у најкраћем дефинисати као: дуги процес у коме постоји мотивација, брзи пораст производње и услуга, структурне промјене у привреди и смањење сиромаштва. Њих треба посматрати са динамичког аспекта, при чему све не иде праволинијски, већ се дешавају промјене и одступања у позитивном или негативном смислу у односу на предвиђања, јер ни у једној земљи нема праволинијског равнотежног раста и развоја.

Мотиви у савременим условима, у тржишним привредама, за остваривање убрзаног привредног раста су другачији него у доба социјалистичког друштвеног система. У тржишним привредама тржиште даје сигнал за мотивацију која произилази из „властичких интереса”.¹⁶

Такође, веома је изражена конфликтност циљева привредног раста. Готово је немогуће да се остварују динамичне стопе привредног раста, а да се не наруши животна средина и еколошка равнотежа и да максимална привредна ефикасност неће имати за последицу „растућу социјалну неправду” према запосленима и другима, посебно вулнерабилним категоријама становништва.

*

Сумирањем учинка остварених циљева привредног раста и развоја и других циљева прати се успјешност и/или напредовање на појединим нивоима посматрања: за земљу, регион, субрегион и у разним доменима активности привредних и ванпривредних дјелатности.

¹⁵ *Истио.*

¹⁶ Детаљно о овоме Види: Маџар Љубомир (1995), *Својина и реформа*, књига I *Својина*; Економски институт и Институт економских наука — Београд, Београд.

Вишеструки домет појединих развојних циљева захтијева сложенију анализу, на основу више показатеља. Анализа се врши на више начина; зависно од тога што треба да се покаже. За земљу на макронивоу основни су макропоказатељи: бруто друштвени производ (БДП) и бруто национални доходак (БНД) и БДП *per capita* и БНД *per capita*. Према смјерницама Свјетске банке (The World Bank) и Међународне економске асоцијације (International Economic Association) укупни БДП и величина територије земље (км²) најважнији су показатељи за класификацију група земаља — држава према којој се нека земља — држава третира као: највећа, велика, средња, мала, мини, микро.

За границу сиромаштва и животни стандард користи се више показатеља; првенствено дистрибуција дохотка у земљи БДП/ПП, структура потрошње, висина потрошње електричне енергије по глави становника и више других „социјалних” показатеља и показатеља „неједнакости у дистрибуцији дохотка” који се исказују у вриједносном и натуралном изразу.¹⁷

Поседно се користе показатељи за ниво развоја друштвених дјелатности (образовање свих нивоа, научноистраживачки рад, истраживање и развој, иновације, културу, здравствени систем, дјечју и социјалну заштиту, инвалидско-пензијско осигурање, физичку културу и спорт) у поређењу са репрезентативним бројем становника, што омогућава упоређења са другим земљама.

Показатељи економског и социјалног развоја приказују се у националним и међународним статистичким публикацијама и другим издањима. У Црној Гори Завод за статистику — Монстат произвођач је статистичких података, које објављује у својим издањима и просљеђује их Еуростату. Министарство науке Владе Црне Горе однедавно је произвођач статистике науке, истраживања, развоја и иновација.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Неједнакости свих врста и облика, третиране у најширем значењу, постојале су током свих периода историје друштвених система и људске цивилизације: између земаља — држава, у државама,

¹⁷ Детаљније види: др Милица Костић (1999), *Непроизводна њојрошња и ѡромјене у ѡривредном систему Јујославије и Црне Горе*; Универзитет Црне Горе — Економски факултет — Подгорица.

регионима, субрегионима, ужим територијалним јединицама (градовима, центрима, насељима), између становништва, породица... на свим континентима на Земљиној кугли. Оне постоје и у овом времену и повећавају се због наслеђа — нивоа развијености, сталног напретка науке, нових знања из свих научних области, примјене достигнућа савременог техничког прогреса, ИСТ-ја и иновација, трендова у кретању становништва и демографским структурама, географског положаја, расположивости природним ресурсима, климатских услова, посљедица разних догађања — првенствено ратних збивања на неким просторима и њихових посљедица и низа других околности. То се у коначном изразу испољавало и испољава се кроз поларизацију и продубљавање јаза између високо развијених земаља и недовољно развијених и неразвијених, те богатих и сиромашних слојева становништва. У свему томе наука и технологије (велико ново знање!) допринијеле су да се друштво подијели на богате и сиромашне, а одредиле су подјелу на сјевер и југ. Као резултат тога сиромаштво је постало један од највећих проблема савременог доба за велики дио популације у неким земљама и континентима, јер има за посљедице: глад, болест, повећану смртност становништва и др.

Да би се помогло у смањењу разних и различитих неједнакости на свим нивоима и просторима у свијету, међународна заједница, персонификована кроз Уједињене нације и Европску унију, утврдила је циљеве на глобалном плану као политички и правни оквири — за све земље. Уједињене нације донијеле су *Миленијумске циљеве* — декларацију и њихову надградњу — *Циљеве одрживој развоја до 2030. године*, а Европска унија *Стратегију Европа 2020*. Ово су усаглашени и обавезујући документи за 21. вијек, чијом реализацијом су постигнути и постижу се значајни резултати. Они су видни свугдје, а нарочито у неким малим земљама, посебно неразвијеним и средње развијеним.

Свака земља/држава приликом доношења сопствених националних циљева развоја на дужи рок инкорпорира и разрађује циљеве који су донијети на глобалном — макронивоу и циљеве за земљу са свим специфичностима и за разне временске периоде. У свему томе утврђују се инструменти за реализацију циљева повезивањем визије будућности са утврђеним стратегијама и инструментима за њихову реализацију.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Climate Change Scenarios for the United Kingdom: the UK climate impacts programme 2002. (УКСИРО 2), Scientific report.
- [2] Цветановић Ж. Слободан (1999), *Теорија и њолићика љривредној развоја*, Економски факултет — Ниш, Ниш.
- [3] Ђуровић Гордана (2012), *Евројска унија и Црна Гора*; Универзитет Црне Горе, Економски факултет — Подгорица, Подгорица.
- [4] Кантон Џејмс (2009), *Ексљремна бдућњосћ*, ИП СЛИО, Београд.
- [5] Костић Милица (1999), *Нејроизводна њољрошња и љромјене у љривредном сисћему Јујославије и Црне Горе*; Универзитет Црне Горе, Економски факултет — ИДЕИ — Подгорица.
- [6] Костић Милица (2011), *Наука и развој науке у Црној Гори кроз врјеме*, Друга глава: Глобално загрјивање и климатске промјене — највећи изазов и обавеза за науку; Посебна издања: монографије и студије, ЦАНУ, књ. 72. ОДН, књ. 20, стр. 90–112.
- [7] Маџар Љубомир (1995), *Својина и реформа*; књига I, *Својина*; Економски институт и Институт економских наука, Београд.
- [8] Severino Jean-Michel (2012), *Vers des objectifs mondiaux pour la globalisation*, CERISCOPE, Pauvrete.
- [9] Влада Црне Горе, Министарство науке (2017), *Сљраћнећија научноисљраживачке дјелалњосћи (2017–2021)*, Подгорица.
- [10] *Дан*, „Наука”; 10. март 2018, стр XXI.

Ињтернећ извори

- [11] *Ciljevi održivog razvoja, Program održivog razvoja do 2030. godine* (doatupno na: https://sh.wikipedia.org/wiki/Milenijumski_ciljevi_razvoja).
- [12] <http://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>
- [13] http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/post-2015/sdg-overviews.html.
- [14] <http://www.mrt.gov.me/odrzivi-milenijumski-ciljevi>.
- [15] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/THT/?uri=celeh%3A52010DC2020>.
- [16] *Europa 2020 — Evropska strategija za pametam, održiv i ukljuživ rast* (dostupno na: <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/Europa2020.pdf>).
- [17] <https://izvoz.gov.hr/.../Коhezјјска%20политика%20%Нrvatsка%202014–2020>.
- [18] Милан Милошевић, *Ефекаћ сљаклене башће и љлобално заљревање*, www.pmf.ac.rs.
- [19] Милановић Бранко (2018), *Ламенћи у Давосу, Вајај*; Global inequality; Пешћаник.net, превод Ђ. Томић.

Milica KOSTIĆ

ECONOMIC AND OTHER INEQUALITIES AND DEVELOPMENT GOALS

Summary

The paper is dealing with the economic and other inequalities and development goals at the global and national level.

Inequalities are evident on the whole planetary space and occupy the attention of scientists of various professions and fields. They appear as inherited, as those which have been created and are constantly increasing: between countries of different size and level of development, between regions, sub-regions in the countries and within the countries, population, social layers, etc. Inequalities increase because of the advancement of science and technology based on many new knowledges which, as well as power, are in possess of super forces and the most developed countries. Small, undeveloped and small middle-developed countries cannot reach the development, which would enable reduction of inequalities in compare to developed countries, nor influence the movements at the global level.

In the paper are presented the activities of the International community — United Nations and European Union, which have brought political and strategic development documents for the 21st century — with the aim to mitigate all, and especially certain inequalities. United Nations produced the Millenium Goals, which have been annexed with the Goals for Sustainable Development till 2030, and the European Union the project of the United Europe „Europe 2020”. There have been elaborated the crucial points of these documents and the instruments for their implementation and some results achieved so far. The important place is given to the goals defined by particular countries and to their variability.

In the context of the addressed problematics, special place is given to Montenegro as a small, middle-developed country and to other small countries.

Key words: economic inequalities, goals, United Natuions, European Union, Montenegro, deelopment, suustainable development, strategy, instruments, forms of inequalities, results